

1. Nordiske Kirkegårdskongres

4.-8. september 1985, Helsingfors

Af Kaare Rud Nielsen

Der var arrangeret fællesrejse med bus for de danske deltagere i den første nordiske kongres om kirkegårdskultur, der fandt sted 4.-8. sept. i Helsingfors. Forfatteren deltog på foreningens vegne takket være en generøs donation fra en gammel ven.

Vi danske deltagere, 40 ialt, mødtes i Gilleleje tirsdag den 3.9., og kl. 6 startede turen tværs over Sverige til Stockholm, hvorfra vi med natfærgen kom til Helsingfors kl. 9 onsdag morgen. Ankommen til Finlandiahus fik vi vort kongresmateriale, inden vi gik til åbningen, som blev foretaget af Hans Larsen og Ahti Kauppinen, Jyväskylä, Finland, der begge takkede de offentlige instanser, som stod bag dette store arrangement og glædede sig over, at så mange ville deltage i diskussionen om emnet kirkegårdskultur.

Derefter hørte vi kantēlemusik, ved Eeva-Leena Sariola. Kantelen er et ældgammelt folkeinstrument af citherslægten, og Eeva-Leena Sariola er en af Finlands store kunstnere på dette nationale strengeinstrument. Biskop Erik Vikstrøm holdt åbningstalen, i hvilken han kom ind på Finnernes stolthed over deres kirkegårde, som hvert år besøges af mange turister - og stadsgartner Pekka Jyränkō bragte en velkomsthilsen fra byen Helsingfors, og håbede på et godt møde. Herefter startede foredragsrækken.

Helsingfors, Finlandiahus. Foto: Kaare Rud Nielsen.

Vore sidste hvilepladser

Dette foredrag holdt lektor Brita Nickels, Finland, hvor hun kom ind på korskets udvikling og materialevalg samt udsmykning af monumenter. Der var til dette emne en meget fin udstilling med fotografier af kors og en lysbilledserie vedrørende gravmonumenternes symboler.

Andel del af dette foredrag holdt kunstneren Heikki Höiväoja, Finland. Han havde flere meninger om, hvordan vi kan undgå, at disse kulturminde forsvinder, som det er sket mange steder. Blandt andet at det præcist defineres, hvilke gravsten der bør bevares af kunstnerisk og historiske grunde, at der årligt i budgettet afsættes penge til restaurering af gamle mindesmærker, at bevare monumenterne nærmest muligt deres oprindelige standpladser, og at sørge for individuelle muligheder på monumenternes udformning og materialebrug, samt at udvide ansvarlige personers uddannelse vedrørende kirkegårdsforhold.

Begravelsespladser før og nu

Også dette foredrag deltes af to, nemlig Arne og Morten Falmer-Nielsen, som danske har vi valgt at bringe deres originale resume, blad venligst om til side 20.

De finske begravelsespladsers historie og arkitektur

Markku Kiiikka, Finland, holdt dette foredrag. Hoveddelen af Finlands 1200 begravelsespladser hører under de evangelisk-lutherske menighedsråd. Heltegravene fra 1939-40 er med til at præge billedet af landets kirkegårde. Fredningstiden for halvdelen af gravene er 50 år; men så sent som i 1983 udlagdes grave for evig tid i mange kirkesogne. I ca. 1/3 af sognene er gravpladserne gratis. I 1984 steg antallet af ligbrændinger til over 100.000, hvilket betyder en brændingsprocent på 11,5 i hele landet, medens der var 51% i Helsingfors. Der er 14 krematorier i hele landet koncentreret i landets sydlige del. Vedligeholdelse af gravsteder overgår i mange tilfælde til kirkegårdsforvaltningerne. En af staten udnævnt komité kom i 1977 til det resultat, at kommunalisering af kirkegårde ikke er ønsket på grund af kirkegårdens religiøse karakter og pligter, som bør forvaltes af menighedsrådene på grundlag af særskilt kirkeskat, hvilket også fremover vil kunne hjælpe til bevarelsen af kirkegårdskulturen i Finland.

Kirkegårdsarkitektur i Sverige

Professor Per Friberg, Sverige, sagde om dette emne: Der findes vel intet sted, som er mere indpræget i mennesket, end de steder, hvor deres familier begravnes. Sådan har det været til alle tider og i alle kulturer, og synet på livet og døden har givet sig udtryk i kirkegårdene. Det seneste århundredes udvikling har haft indflydelse på arkitekturen, specielt ligbrændingen, som nu er over 50% i Sverige. Kirkegården har derved fået nye former for grave i form af urnegårde og mindeslunde. Krematoriet har som bygningstype gennemgået en udvikling

fra kirkelignende former til specielle udformninger. I de fleste tilfælde kan de betragtes som højdepunkter i vor moderne arkitektur.

Planlægning og genanvendelse af gamle kirkegårde

Dette var et norsk indslag, også delt i to dele. Landskabsarkitekt Aud Wefald angav årsager, som kan bevirke, at kirkegården ikke kan genanvendes: Jordbundsforhold, klima, tradition og følelser. I dele af Norge anvendes gravene ikke igen. Årsagen kan også være ønsket om fredning på grund af kulturhistorie.

De vigtigste grunde til, at vore kirkegårde genanvendes, er blandt andet arealmangel i byerne, samt at den ældre kirkegård ligger lokalt. Ved at udvide i stedet for at genbruge, ødelægger man ofte proportionerne.

Principper for genbrug/bevaring: Frede hele kirkegården, og kun foretage begravelser i eksisterende familiegrave, dette giver dårlig arealudnyttelse og store vedligeholdelsesomkostninger. Bevare enkeltliggende gravsteder og bruge det øvrige areal til nybegravelse med nye monumenter, hvorved kirkegården mister sin oprindelige karakter. Brug gamle monumenter på nye grave, men dette kræver ejerforholdet afklaret. Samle gamle gravminder på et særskilt sted af kirkegården. Frede en mindre del af kirkegården i oprindelig stand og bruge resten til nye begravelse.

Kirkegårdskonsulent Helge Klingberg havde 2. del. Kirkegårdsarealerne bliver mange steder for store på grund af udvidelser, som anses nødvendige grundet modviljen imod genbrug og opgravning af gamle grave, eller fordi der er sket fejltagelser, som vanskeliggør genbrug. For store arealer giver store vedligeholdelsesomkostninger, hvilket resulterer i, at det er vigtigt at genbruge.

Forskellige måder for genbrug: Fra kistegrav til urnegrav. Urnegrave kan bruges uafhængigt af klima; men et sådant genbrug er betinget af en høj brændingsprocent. Fredning og genbrug, hvis der på grund af manglende kort og afsætningspunkter har været mange fejlgravninger, så enkelte grave er blevet mindre end tilladte mål, kan det være nødvendigt med fredning, til omsætning af alle lig har fundet sted og først derefter genbruge efter nyt kortmateriale. Denne form kan dog skabe modstand hos ejerne af disse grave.

Flere steder i Norge har man brugt at opfylde i mindst en kistehøjde, hvor terræn og bygningsforhold tillader det. Det står så kirkegårdsadministrationen frit at anlægge gravene efter et nyt mønster.

Konklusionen er, at der altid vil være mulighed for genbrug af kirkegårde. For det meste vil anlægs- og vedligeholdelsesomkostningerne kunne vise det samt også arealudnyttelsen. Hvis kirkegårdene derimod skal bevares i nuværende stand, kan det blive nødvendigt med nyanlæg.

Kirkegårdene i fremtiden

Også dette indslag var dansk, af professor Sven-Ingvar Anderson, hvis resumé bringes på side 22.

De finske begravelsespladser historie og arkitektur

Landskabsarkitekt Leena Tihtionen var foredragsholderen: Forskerne har altid været interesseret i landets kulturelle påvirkninger fra øst og vest. Viden om religionens udbredelse i landet kommer for en stor del fra begravelsespladserne. Landets parklignende begravelsespladser er sikkert kommet hertil fra Estland. Karelen er sikkert den del af Europa, som sidst har haft næsten ortodokse byer og slægtninge. På begravelsespladserne her er vildmarksnaturen blevet bibeholdt. I det finske sprog findes betegnelserne kirkegårde og begravelsespladser, af hvilke kirkegårde er det ældste, fra den tid, da gravene placeredes omkring kirken. Da byerne blev større, blev behovet for grave større, og man anlagde begravelsespladser uden for byerne, ofte langt væk. Beplantningerne viser ofte kirkegårdenes udvikling. Tit lå gravene så tæt, at der ikke blev plads til beplantning.

I 1805 kom et kongeligt dekret, som påbød, at begravelsespladser skulle indhegnes med beplantninger, men først i slutningen af 1800-tallet synes disse bestemmelser at blive efterfulgt. Planlægningen af gravpladser har i Finland haft samme udvikling som i de øvrige nordiske lande. Gangene danner geometriske mønstre kranset af trærækker og busketter. Urnebegravelser er ikke nået samme procenttal som i de andre lande, og anonyme grave findes kun enkelte steder. Et specielt træk for de finske gravpladser er heltegravene, som ofte er placeret så tæt ved kirken som muligt med fælles mindesmærke og udsmykning. Heltegravene er målet for officielle ceremonier året rundt. På mange af de finske gravpladser undgår man så vidt muligt at genanvende gravpladserne.

Kongressen sluttede med en spørgerunde, og der blev fra de forskellige lande udtalt forhåbning om, at denne kongres vil blive fulgt op af den næste, som Stockholm by inviterede til om 3-5 år.

Maskinudstilling

Fredag den 6.9. om formiddagen var afsat til maskinudstilling på Månsas urnekirkegård. Her så vi et udvalg af maskiner, som vi kender herhjemme fra. Kirkegården var egentlig projekteret et andet sted, men måtte flyttes, fordi der på det planlagte sted skulle ligge en S-togsstation. Stedet, som blev valgt i stedet, var sumpet og for at kunne bruge det, var det nødvendigt at afgrave 80 cm sumpet terræn, udlægge dræn og opfylde med grus. Kirkegården anvendes kun til urnegrave. Monumenttyperne er meget ens, og afstanden mellem dem er meget lille.

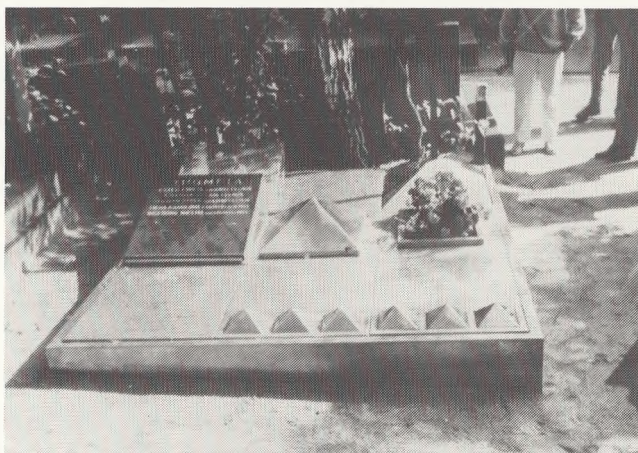
Sandudds kirkegård

Kl. 13 var der kransenedlæggelse ved heltegravene på Sandudds kirkegård. Heltegravene betyder meget for den finske befolkning. Her er begravet alle de, der døde under de krige, som skaffede Finland dets selvstændighed. - Det glædede finnerne meget, at vi ville ære deres faldne.

Helsingfors,
Månsas Kirkegård.
Kors af birkegrene.
Foto: Kaare Rud Nielsen.

Helsingfors,
Sandudds Kirkegård.
Gravsted »beklædt« med
rustfrit stål.
Foto: Kaare Rud Nielsen.

Helsingfors,
Sandudds Kirkegård.
Alva Aaltonens gravsted.
Foto: Kaare Rud Nielsen.

Kirkegården er lang og smal. På vor tur gennem den så vi mange store og flotte monumenter, også specielle deriblandt et gravsted »beklædt« med rustfrit stål. På denne kirkegård er arkitekten Alvar Aaltonen begravet på området kaldet kunstnerhøjen, hvor egentlig kun må nedsættes urner, men Aalto blev kiste-begravet. Som hovedtræk for kirkegården kan siges, at gravene ligger meget tæt, og at næsten ingen bliver sløjfet.

Som afslutning på fredagen så vi Tempelpladsens kirke, som er sprængt ind i klipperne, med et rundt kirkerum og et kuppelformet tag. Kirken er tegnet af brødrene Timo og Tuomo Suomalainen og indviet i 1969. De fleste vægge står i rå granit. Taget er indvendigt kobberbelagt, og dagslys kommer fra en vinduesrække hele taget rundt. Kirkens akustik er meget fin, og rummet anvendes ofte til koncerter.

Levo kirkegård, Lahti

Lørdag den 7.9. drog vi til Lathi, hvor vi så Levo kirkegård, som er taget i brug 1958. Den har et areal på 36 ha, hvoraf de 12 er taget i brug. Kapelbygningens store sal har en flot udsigt til den skov, som bygningen grænser op til. Foruden almindelige grave er der en anonym urnelund, samt en afdeling som kaldes urneskoven. Her bliver urnen nedsat i nærheden af de klipper eller store sten, som findes, og på disse er det muligt at sætte afdødes navn, - en afdeling hvor naturen er blevet bevaret.

Vi besøgte herefter Korsets kirke i Lahti, tegnet af Alvar Aaltonen. En meget lys kirke bygget på det sted, hvor den gamle trækirke lå. På den tilstødende kirkegård er 578 soldater begravet.

Hauho

På vejen til Tammerfors besøgte vi Hauho gamle kirke beliggende på kirkegård. Kirken er bygget i slutningen af 1400-tallet, og gjorde et dystert indtryk på mig. Den lille kirkegård består for det meste af heltegravene og monumentet over Karelerne. På en lille grav med jerngitter er et lærketræ af dimensioner, som ikke ses ofte. Vi så også den nyere kirkegård, indviet 1851, med et nuværende areal på 5,5 ha og et nyt kapel. Her lagde vi specielt mærke til de »låg«, som blev benyttet ved sene begravelser om lørdagen. Låget bliver nemlig lagt over graven, og blomsterne lægges ovenpå, tilkastningen foretages først dagen efter eller om mandagen. Det var specielt her tydeligt, at man kunne se ned til kisten.

Tammerfors

Vi ankom til Tammerfors om aftenen, hvor vi under nogen forvirring blev indkvarteret samtidig med alle de andre deltagere på ét og samme hotel. Om aftenen var vi i Tammerfors domkirke. Kirken er bygget i 1902-07 af finsk granit og udført i flot håndværkskvalitet. Den kunstneriske udsmykning er i moderne stil, som nok skal have vakt forargelse, dengang den blev udført.

Lathi, Levo Kirkegaard. Urneskoven. Foto: Kaare Rud Nielsen.

Hauho gamle kirkegård.
Stor lærk på lille grav.
Foto: Kaare Rud Nielsen.

Tammerfors,
Kalavankangas Kirkegård, Urnegrave.
Foto: Kaare Rud Nielsen.

Søndag morgen var der udflugt med en lille times sightseeing med professionel guide på kryds og tværs i Tammerfors.

Kalavankangas kirkegård

Vi endte ved Kalavankangas kirkegård, som er på 15,5 ha og grundlagt 1880. Kapellet, opført i 1967, har to sale, hvor der skiftevis hver 1/2 time holdes én højtidelighed. Alt overvåges pr. intern TV. På kirkegården så vi en del baghække, hvilket ikke er helt almindeligt de øvrige steder. Der er afdelinger med tre- eller firkantede søjler i 50-60 cm højde, hvortil hører 3-4 gravsteder. Der findes en fællesplæne for urner, hvor afdødes navn kan sættes på en mur.

Hattulas nye kirkegård

Vi kørte herefter til Hattulas nye kirkegård med et areal på 5 ha og en ret stor kirke med 1200 pladser. Kirkegården har meget stejle arealer, som ender ved en sø.

Efter frokost skiltes vi fra de øvrige deltagere, som nu skulle hjemad. Vi danskere kørte til Hattulas gamle kirke, som er opført i 1400-tallet. Den er nu indrettet som museum og besøges årligt af 40.000 turister fra hele verden. Kirken er berømt for sine mange farveprægtige kalkmalerier. Kirkens tag er udført i træspån.

Åbo

Efter overnatning i Åbo beså vi om mandagen Kårsämäki kirkegård, som er en nyere kirkegård med et lyst kapel. Her fik vi oplyst, at frontsoldater, som er kommet hjem uden men fra krigen 1939-40, bliver begravet uden udgift for de efterladte, og at deres grave vedligeholdes vederlagsfrit, - endnu et udslag af hvor højt man værdsætter soldaterne.

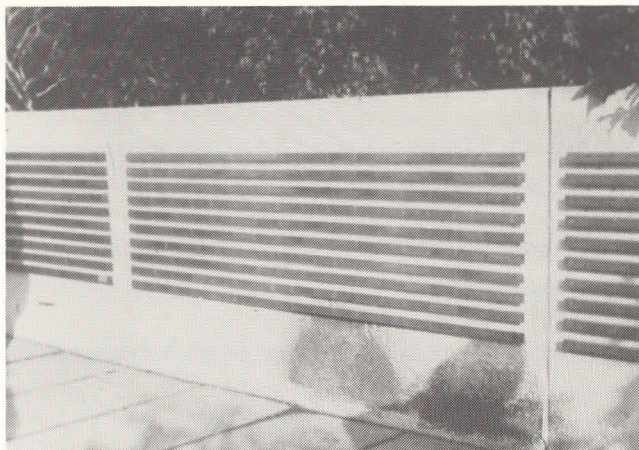
Herefter kørte vi til Åbos kirkegård, hvor der findes 2 kapeller, ét fra 1914, som har en glasvæg mod syd, så man næsten følte det, som var kirkerummet udvidet med skovarealet udenfor. Det andet fra 1967 er i rå beton uden udsmykning, - man skal helt koncentrere sig om det, man er kommet her for, nemlig at tage afsked med afdøde. Her så vi Finlands dyreste kirkegårdsudvidelse, som var 2 millioner Finmark for én ha; men der var også gravet sump og dynd af og opfyldt med grus i 8 m højde, udført drænage samt lavet natvanding med grundvand opmagasineret i en lille kunstig sø om dagen.

Vi besøgte Åbo domkirke, som hører til et af Finlands ældste bygningsværker. Domkirken er ombygget og udvidet gennem tiderne, og er sidst blevet restaureret i 1979, hvor der blev installeret et nyt orgel. Vi hørte dette orgel, og alle var vist enige om, at vi aldrig har hørt et brus af et sådant format.

Guldstrand, Nådendal

Det sidste, vi så på turen, var præsidentens sommerresidens, Guldstrand. Des-

Tammerfors,
Kalavankas Kirkegård,
Urnefællesplæne med
navnetræk på mur.
Foto: Kaare Rud Nielsen.

Åbo Kirkegård,
Udsigt fra kapelsal.
Foto: Kaare Rud Nielsen.

Åbo Kirkegård. Fællesgrave.
Foto: Kaare Rud Nielsen.

værre var vejret køligt og blæsende, hvorfor indtrykket af haven ikke blev så stort, som det ville være blevet muligt en dejlig sommerdag, men en oplevelse var det.

Vel hjemme i Danmark siger jeg til mig selv:

Modsat os, har de naturen og forsøger somme tider at påtvinge den noget kunstigt,

de har svært ved at finde egnet plads til deres kirkegårde,

brændingsprocenten er lav,

der er ikke mange fællesgrave.

Gad vide hvordan billedet er om 10 år, måske som vort, vi har jo jord nok?

De danske foredragsholderes eget resumé:

Begravelsespladser før - Af Arne Falmer-Nielsen

Foredraget var ledsaget af lysbilleder.

Under hensyntagen til alder og erfaring har det været rimeligt, at jeg har påtaget mig at tale om begravelsespladserne »før«. Da den afsatte tid ikke giver anledning til en historisk redegørelse helt tilbage til stenalderen, har jeg valgt at begrænse mit emne fra Gorm den Gamle og Dronning Thyras gravstætning i Jellinge.

Ved kristendommens indførelse i Danmark år ca. 1000 forlod man ligbrænding og fortsatte oldkirkens begravesskikke iklædt kristne symboler. Fra da af, med det tiltagende kirkebyggeri, opstod det begreb, som vi forstår ved danske kirkegårde med begravelse i indviet jord. Kirken har således i århundreder stået som det samlende symbol, hvor man henlagde de døde inde i selve kirken, eller om nødvendigt udenfor, så dog så nær ved gudehuset som muligt.

Efterhånden som byerne voksede sig større, og der opstod krig og ufred med epidemier til følge, blev det nødvendigt at oprette såkaldte pestkirkegårde, eller assistenskirkegårde. De fleste af disse hurtigt opståede pestkirkegårde er forlængst forsvundet, og byerne har bredt sig over dem.

I året 1760 besluttede man at anlægge Assistens kirkegård uden for voldene i København, og da det 1805 ved lov blev forbudt at nedlægge lig i kirkerne, blev det efterhånden mondænt at blive begravet på Assistens, og i de 200 år, der er gået, har det gode Københavnske borgerskab ladet opstille kunstnerisk udførte monumenter over deres døde, ligesom graven blev gartnerisk anlagt og plejet. Her opstod i sandhed den form for kirkegårdskultur, som vi har levet med siden.